

1' ויקרא י"ט, ד"ב

יש כאן שתי מצוות - קיימה מפני השיבה ופידור פני הזקן -

2' קידושין ד"ב ע"ב, ת"ר מפני שיבה תקום... ראשית זרעו, איסי בן יפודה... חזי פוא' ורש"י

דפי הת"ק החיוב לעמוד פוא מפני שיבה בלמד - דהיינו אדם מבוגר, אלא שמכיל פאבורים באו, זקן בפסוק למעשה אלו שהם צמי ארץ. דפי רבי יוסי הגלילי יש כאן שתי מצוות תקום - מפני שיבה ומפני זקן - זקן פוא ז' שקנה חכמה ואפילו אם איננו מבוגר - ומחילא שמעין ששם השיבה איננו עם הארץ. ולפי איסי בן יפודה שיבה פוא אדם מבוגר גם אם פוא עם הארץ.

3' תוס' שם ד"ה פנא, וא"ת...

דפי רבי יוסי הגלילי שיבה פיינ מבוגר שאיננו עם הארץ וזקן פוא תלמידי חכמים מופלגים גם אם פוא ז' ציר.

וכל ז' דרבי יוסי הגלילי אבד דאיסי בן יפודה חייבים תקום גם מפני זקן איננו -

4' תוס' שם ד"ה זקן איננו

דפי רש"י איננו פוא רשע אבד דפי פתוס' פוא עם הארץ איננו רשע.

5' שם ד"ה ע"ב, איסי בן יפודה... איכא בשוקא'

סוקנת פנא' פיא כאיסי בן יפודה - ופאוראים פראו כבוד גם לנכרי מבוגר מפני נסיון פחיים שילבר - ר' יוחנן קם, רבא דא קם אבד פראו כבוד, אביי פשט ידו לזקן כדי שישען עליו, רבא שלח שליח ורב נחמן שלח ממשרתיו כדי שלח לזבד בכוז תורתו.

ופנה, רש"י פקשה מנא לן שלפי רבי יוסי הגלילי שיבה פיינ ת"ח דוקא, אוי סובר שזקן פוא כל ת"ח ושיבה פוא כל מבוגר - ותירץ רש"י שא"כ רבי יוסי פיינ איסי ששם בזקן איננו חייב לעמוד - וא"כ פאורש ברש"י ששם דפי איסי בן יפודה יש חיוב לעמוד מפני זקן שקנה חכמה גם אם איננו מבוגר בעולם לחיוב לעמוד מפני כל שיבה ואפילו איננו - שם איסי חולק על החיוב לקום מפני זקן אין מקום לעצת, רבי יוסי הגלילי פיינ איסי בן יפודה.

6' רי"ף פ' באשה נקנית (ע"ב ד"ב), ת"ר מפני שיבה... זרעו, איסי בן יפודה... נמי, איסי... דסבי'

פרי"ף פביא את מחלוקתם של ת"ק ורבי יוסי הגלילי ופנק"מ בינייהו ופנא את איסי ופדלכא כמותו - ולכאורה אם פ"ה סובר ברש"י שלפי איסי צומדים בפני כל חכם ואפילו ז' ציר בימים לא פ"ה לו דפביא את דברי הת"ק ורבי יוסי הגלילי ופנק"מ בינייהו - ומשמע שאיסי חלק עליהם בפירושו של שיבה ופלכא כאיסי אבד בפדורת זקן נשאר מחלוקת בין פת"ק לר"י פלילי - ולכאורה פלכא כתי"ק שאין מצוה לקום מפני חכם ז' ציר.

7' ר"ן שם... מחזור ארבע

פרי"ף פקשה על פרי"ף מכל פאמרות שמפן משמע צומדים בפני תלמידי חכמים ואילו דפי פרי"ף מצוות קיימה פיא אם פ"ה סובר ברש"י שלפי איסי צומדים בפני זקן, ופרי"ף פ"ה שאין ז' מבוגר של ת"ח לעמוד בפני זקן עם הארץ - ולכן כל אלו, צומדים בפנייהם חכמי פתלמוד פיו תלמידי חכמים - ופביא ראו"ה מנה שמעין גם בפני בעלי מצעים או שלח מליין בחז"ל שום מקור לעמוד בפני בעל מצע - וצ"כ שפיו מבוגרים ואולמא פיו בעלי מצעים לא פ"ה ז' מבוגר של תלמידי חכמים לעמוד בפניהם. למצעה חולק פרי"ף עם על פרי"ף.

8' פרי"ף פ"ו תלמוד תורה פ"א, חכמה, ופ"ט

פרי"ף פסק כח איסי בן יפודה כפירושו של רש"י וכח שהביא פרי"ף משם. ופסק גם שנתנים יד לנכרי ופמאצות פיא שפוא בכלל פדאורייתא. וגם פאורש ברמב"ם שתי"ח צומד בפני זקן שאיננו ת"ח - ושלח כדעת פרי"ף - אלא שכתב שאינו זריק לעמוד מלא קומתו.

9' אר"ן י"ד סי' רמ"ז, לשון פרי"ף... פידור'

פאור דא פביא מקור דדברי פרי"ף אבד פבין שאין ז' מבוגר של ת"ח לעמוד בפני עם הארץ ולכן חייב את פפידור בלמד - ומנה פו"ב פאור ששני זקנים או שני חכמים אין זורק בקיימה מלא קומתו אלא בפידור.

10' פ"ע י"ד סי' רמ"ז ס"א, ז' וחי'

פשו"ע פסק כח פרי"ף וכחידושו של פאור.

ופנה, פרי"ף פביא את פנא' בקידושין ששוכח קם מפני רב יחזקאל מפני שפ"ה בעל מצעים ופקשה לו איפה מליין שיש חיוב לעמוד בפני בעל מצעים - ופוכיח מנה שרבי יחזקאל פ"ה יש - ואילו לא פ"ה בעל מצעים פ"ה אסור לשכוח לעמוד מפני - ובנה פסב"ר שכל מקום שחז"ל מצדיקים על קיימה מפני תלמידי חכמים ע"כ מצוה בת"ח זקן - ואין חכמתו פסב"ר לחייב קיימה מליד כל אדם אלא לחייב קיימה עם מתלמידי חכמים אחרים. פרי"ף שם חולק עליו וסובר שלפלכא צומדים בפני ת"ח גם כשפוא ז' ציר. את ז' ששוכח קם בפני רבי יחזקאל פסב"ר פרי"ף באופן אחר -

11' ר"ן שם, ולפיכך נ"ד... נראו דכ"ד

דפי פרי"ף חייבים לעמוד בפני בעל מצעים כח צומדים בפני ת"ח.

12 עו"ע ס' ושי"ק ס"ק י'

פמחבר פסק כנו פרחב"ן ופב"ח כנו פר"ן.

ואי"כ - חייבים לעמוד בפני תלמידי חכמים שפואו גזעו ממנו ובפני זקן גס אס פואו אס פאר"ף - אדא שפני ת"ח גזעו ממנו צווא מלא קומתו ואילו בפני זקן שאינו ת"ח או ת"ח פשוט לו מפרד פת"ח ק"ת אבד אינו צווא מלא קומתו.

בשיעור זקן שחייבים לעמוד בפניו כתב פמחבר שפואו בן שבעים -

13 מנחת חינוך מלווה רנ"ז אות ט'

מקור דבר שפ"ע ששיבה או בן שבעים פואו מפראשונים ופסביר פב"י שפמקור פואו ממשנה באבות בן שבעים עשיבה. אבד פמנח"ח אצן שלפי אונקלוס שפיקימה בפני אדם מבוזר נלמד מזקן - פרי במשנה שם מניין שכן ששים עזקנה. ולמשנה פחמיר פמנ"ח ע"פ פאר"י עקום מפני בן ששים.

14 קידושין ע"ע א"א, תנא איזופי קימה... מלא צינו'

פחייב עקום פואו דרך פידור ופואו תוק ד' אמות. אבד ברבו מובפק חייב לעמוד מלא צינו

15 עו"ע ס"ט ו'

גזעו מפורסם בדורו דינו כרבו מובפק.

16 ברכי יוסף ע"ע פדילין עש"ע ס' רמ"ד ס"א ד"ה דין אשת חבר

עס פקימה מפני אשתו פוי כבוד עת"ח. אבד פאר"י ז"ל כתב שאין חיוב לעמוד ולעשות ע"פ פידור.

17 כתובות ק"ע א"א, ת"ר בשעת פסירתו ע"ר רבי... לאחר מיתתו ע"א'

רבי פזפיר את בניו עכבד את אשתו (שלע"א פיתת אום ע"ל בניו) לאחר פסירתו.

18 אור יוסף ס' ר"ח, חייב אדם... לאחר מיתתו'

פאר פוטיא מפני שלעכבד את אשת אביו פואו מפני כבודו של אביו וזה ע"א שייך לאחר פסירתו ובכ"ז אשת י' איז ע"א בו שפיר רבי פזפיר ע"ל כ"ך.

ופנה, חז"ל ריבו את כיבוד אשת פאבד ובע"פ פאום וכן כיבוד פאבד פגזעו מכיבוד אב, ונחלקו פפוסקים אום פמנ"ה עכבד אונתם פ"א מ"ד א"מ - מפחמת פיותם אשת פאבד וכו' מצי ע"פ כבוד או ע"פ שמכבדים אונתם מכבדים את פאבד.

פרמב"ם בספר פמלוות כתב בשורש פשני שאין למנות כמלווה בין פתרי"ע את מה שנלמד דרך פ"ע מדות, ופקשה ע"ל פפ"ע שמנה יראת חכמים שנתרבתת מאת ד' אלווקי תירא עמלווה -

19 ספר פמלוות פפרמב"ם ריש שרש ב', וזה ע"ס כן... ולאו מניו אלו

פרמב"ם פבין שכיבוד אשת אביו ובע"ל אמו פואו ע"א בפני ע"א וום פ"ה מפורש בפסוק פ"ה מונה אונתו בין פתרי"ע -

20 פשת פרחב"ן שם, אבד אונ מבוזר... כבוד פאבות'

ע"פ פרחב"ן כיבוד אשת אביו פואו כבודו של אביו ואינו מלווה מ"ד פאשת אב - ולע"א פסירת פאב אין ע"א בכיבוד אדמנתו.

21 דרכי משה ע"ע פאר שם אות ז', ובתשובת פפרי"ק...

פרמ"א פסתפק - לאחר וכיבוד אשת פאבד ופאבד פגזעו פואו משום כבודו של פאבד - פאום פאבד יכ"ע מנח"ל.

22 מנחת חינוך מלווה ע"ע, ע"ין רמב"ן... ע"ע ד'

ע"פ פמנח"ח חייבים בכבודו של פאבד ע"ל פאבד ע"ל לאחר מיתת פאבד.

23 ברכי יוסף ע"ע פפרי"ק ס' ר"ח ס"א ב', ע"ע ע"ע ד', ודע...

ע"פ פשבות יעקב פחייב פואו עכבד דוקא את פבכור וזהו כבודו של פאבד, אבד ע"פ פפרי"ק אכבד את כ"ע פאחים ופאחות פגזעו מנין.

24 עו"ע סכ"ד ורמ"א, ע"ע ס"ק י"ע ושי"ק ס"ק כ"ב

דוד קרא עש"ל, אב"י - מכאן שיש ע"א ע"פ פראות כבוד פחמ"ח וחמותו כנו שמראים כבוד ע"א.

25 קידושין ד' ע"ב דת"ר איש... שו"ס'

אין לאשה לכבד את פוריה על חשבון בעלה אם לא שפוא מוחד

26 e' p' d' c' a' e' c' a' b' n' a' d' m' n' e' ... כתרנאולין ורש"י

שפפורים נשואים פקדינה פ"א לכ"ב, אבל אם פתארו שניפס שו"ס.

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יהוה: ם

2 *ת"ד

מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן
אשמאי ת"ל זקן ואין זקן אלא חבם שנאמר
אספה לי שבועים איש מזקי ישראל רבי יוסי
הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חבמה
שנאמר ה' קני ראשית הדב

איסי בן יהודה אומר מפני

שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא
בניידו יניק וחבים ת"ק סבר יניק וחבים לא רבי יוסי הגלילי סבר אפילו יניק
וחבים מ"ש ורבי יוסי הגלילי אומר לך אי ס"ד כדקאמר ת"ק איכ נכתוב החמנא

מפני שיבה זקן תקום והדרת מ"ש הפלגינהו החמנא למימר דהאי לאו הוא ודאי לאו האי ש"מ אפי' יניק וחבני
וח"ק משום דבעי למיסמך זקן ויראת *וחנא קמא מ"מ אי ס"ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי איכ נכתוב החמנא

מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני
זקן ומדלא כתב הכי ש"מ חד הוא

זקן אשמאי - אשם רשע ועם הארץ :
זקני ישראל - גמר זקן מזקני מה
להלן גדולים וחכמים דכתיב(במדבר ו)
אשר ידעת כי הם זקני העם ושופטיו :
אין זקן אלא זקן שקנס סכמס - ולשון
טטריקון דבר הכתוב ולקמיה פריך
היט ת"ק :

כפמסע - ואפי' זקן אשמאי : פ"ק
סבר יניק וחבים לא - והכי קאמר תנא
קמא אין זקן אלא זקן שהיה חכם
שנאמר אספה לי שבועים איש מזקני
ישראל וגו' והתם זקנים וחכמים היו
דכתיב אשר ידעת כי הם זקני
אלמא זקנים ודועים הוו : ור' יוסי
בגלילי - דמטי ליה לקרא ממשמעו
זקני ממש ורשע ליה זה שקנה
חבמה סבר אפי' יניק וחבים : אי
סלקא דעתך כדאמר ס"ק - דחד
הוא דאירי ביה קרא שיבה והוא
חכם נכתוב מפני שיבה זקן תקום
והדרת וגמר ג"ש מאי שגא דפלגיניהו
ש"מ תרתי מילי נינהו וה"ק מפני
שיבה תקום והדרת תקום והדרת
פני זקן שקנה חבמה ואפילו יניק
ומדקפיד לחכמה אמרין נמי שיבה
לאו זקן אשמאי קאמר דליכא למימר
רבי יוסי זקן אשמאי נמי פליג אס
כן היט איסי בן יהודה : פשוט
דכתיב למימך - למימר שלא יסריח
כדלמינן : כדקאמר רבי יוסי - דארי
נינהו נכתוב בתרויהו קמה והידור :

4 זקן אשמאי - פי' בקונטרס אשמאי רשע ועם הארץ וקשה דהכי
קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי והלא
מלה אפילו להסתיי לבזותו לזולו לכך פ"ת אשמאי לשון שוממין
כח פחזי שמוי דמנחות (דף נג:) כלומר בור ועם הארץ כדמתרגמינן
והאדמה לא תשם ודעתא לא תבור
(בראשית מו):

3 ווא"ת כיון דבעדי שיבה נמי
בעי חכמה כדפירש בקונטרס לרבי
יוסי בגלילי דמריבה אפי' יניק וחבים
שיבה דכתב רחמנא למה לי פשיטא
כיון דאפי' יניק וחבים כ"ש שיבה
וחבים דמי גרע אס הוא זקן בעדי
חכם וי"ל דאי לא כתב רחמנא שיבה
ה"ל דניבעי זקן וחכם ממש אבל יניק
וחבים לא להכי אתא שיבה לגווי דלא
בעינן זקן וחבים אלא בחד לחוד סגי
אפילו יניק וחבים ומיהו קשה דאס כן
מאי קאמר אי ס"ד כדקאמר ת"ק
לכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום
אדרבה לא לכתוב אלא זקן דהא
נמי אמר זקן בלא שיבה זקן במשמעו
זקן ממש משמע אלא ודאי זקן יניק
וחבים משמע והדרת קושיא לדוכתיה
וגראה לר"י דודאי יניק וחבים לריד
שיהא מופלג ולכך אינטיך שיבה
אע"פ שאיט מופלג דכך לי זקן שאיט
מופלג כח יניק וחבים שהא מופלג
אבל אס היו שיש בחכמה היניק
והזקן לריד שיעמוד היניק מפני
הזקן דנבי יניק לריד שיהיה מופלג
בחכמה וגבי זקן איט לריד :

⁵ איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה ר' יוחנן היה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתק ערו עליהו דהני רבא מיכס לא קאי יהודור עבר ליה אבי יהוב ידא לסבי רבא משרד שלוחיה רב נחמן משרד נחאי אמר אי לא תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשקא

טרפסי

מקראות ולרזו נסים הרבה ומפסי: עדו עליסן - עברו עליהם: **לבי יסיב ידא לפסי** - פושט ידו לזקנים כל כמה שטובים אלנו ונשמענו עליו: **רבא** - היה שולח שלוחו לפושט לן די אכל הוא עלמו לא: **רב נחמן משרד נחאי** - סריסים שהיו תמיד לפניו לפי שהיה שר חתן השרא ואב ב"ד היו תילין לעמוד לפניו משרתים להטות ולסוף מאן דלא ליה דינא וכשהיו זקנים עוברים לפניו היה שולח הן סריסים להחזיק בידם אכל הוא עלמו לא שלא לזלזל בחוריהו דאמר אי לאו תורה כמה נחמן איכא בשוקא הלכך אין תשיבוי בשביל עלמו אלא בשביל תורה ואיס דמשרד אבי יהוב ידא לסבי עלמו בזקנים ופושט להם ידו שישמן הוא עליהם רבא משרד שלוחיה שילאו לקראתו לכבודו וכן רב נחמן וליהא דכל היכא דגרסי' יהיב ידא להשטן אחרים עליו קאמר ולא להשטן הוא על אחרים כדאמר בפרק קמא דיומא (דף קה) ריש לקס הוא סדי בידעא אחא רבה בר בר חנה יהיב ידא שישמן ר' שמשון בן לקס עליו וילא לשפס באהר :

⁶ ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפי' זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר 'אספה לי שבעים איש [מוקגי ישראל] רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר 'ה' קנני ראשית דרכו

איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים תנא קמא סבר לא ודובי יוסי הגלילי סבר אפי' ה' יניק ודובים נמי

⁷ **אמר** חבי הל' כאיס בן יהודה דכל שיבה במשמע ואפי' זקן תשמחי דהייט בר אכל רשע לא (א) כ"ש עובר סוכנים ור' יוחנן דהיה קאים מסבי ארמאי כדאיתא בספוך מפני דרכי שלום בעלמא הוא עבדי הכי דהא רבא היה עבדי להו הורז ואביי יבב להו ידא ולא הו קיימי מקמייהו וברא משרד' זל דאיס די יהודה ס"ל כד' יוסי הגלילי ביניק וחכי וכו' מסתברא דכיון דס"ל דשיבה אש אשמאי חלמא זקן בלפי נפשיה מירי ולא קאי אשיבה וליניק וחכים אלא דל זקן וחכים קאמר למה לי משום חכמי חישוק לי משום זקנה ולפי זה כיון דק' כחיס נקיטין דעומדן מפני יניק וחכי אכל מודברי הרי"ף ז"ל משמע דס' דיניק וחכים לא כפ"ק ולפי זה לרין לומר דמילתיה דאיסי לא מרענא ביני וחכים מדי דתו דס"ל דיניק וחכים לו אפי' הדרי וכחז זקן והייט זקן מנה למאן זקן ליראה ולא מיהורז ועו דסוגין בטליה תלמודא דעומדן מפני ת"ח כדאמר' הכא בספוך ומה מפני למדיה שומדן וכסוף המקין (כ) אהרי' טיקום מקמייהו דברי אריין הוא ובמטות (דף כב) נמי אמרי' כמה טפשיי הגי אינטי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה ואס איהא דיניק וחכים לא הרי הכל הו' בזקנה וחכמה לא מועילה ולא מירידיה ולפיכך נראה דק"ל כד' יוסי הגלילי ביניק וחכים ואיס נמי טוהיה ס"ל וכן פסק הר"מ במ"ל בפרק ו' מהלכות ת"ח וכן נראה דעת אונקלוס שתרנס (ויקרא יט) מפני שיבה תקום מן קדם דסבר בצרייתא תקום ואפי' שתרנס טביה דסבר בצרייתא זקן תרינס סבא וששתא לדברי כל הגאונים שיבה מדפשיה אפילו אשמאי משמע אי לא תגלי עליה זקן אפשר שעשה כך כדי ללמד קומה ליה"ח לפי שהכבוד אצל קומה לביבה או שהיה אונקלוס חולק על הגאונים הללו ואין ק"ל כמח דפסקין בגמרא והרימב"ן ז"ל רלה לקיים דברי הרב אלפסי ז"ל ואמר דמח דריהא סוגין בטליה תלמודא דעומדן מפני ת"ח ה"ו בזקנים וקוף וכו' איכ חכמה למה דהא ק"ל כאיס דאמר כל שיבה במשמע הייט טעמא משום שאין ת"ח חייב לעמוד מפני ע"ה דהיה ליה זקן ואיטו לפי כבודו ומפ"ה נקט תלמודא קומה בתלמודי חכמים ומפני רבו והייט נמי דאמר' בנב' [דף נג:] ברב יוחנאל דבעל מעשים הוא דאפילו מר שטאל קאים מקמייהו ואין לא אספקן קומה מפני בעל מעשים אלא הייט לומר שאין בו משום זהו ואיטו לפי כבודו אפילו לשמאל ומפ"ה חייב לעמוד מפני שיבה עליו והו מחזור אלל

⁸ **א כל תלמיד חכם מצוה להדרו ואע"פ שאינו רבו שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן זקן זה [ב] שקנה חכמה .**

מ מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומדין לפניו . ואפילו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג ^ו בזקנה . ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו . ואפילו זקן כותי [ג] מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה [ד] במשמע :

⁹ לשון הרמב"ם מי שהוא זקן מופלג בזקנה אף על פי שאינו חכם עומדין דל לפניו ואפילו חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו חייב לעמוד כדי קומתו אלא כדי להדרו . ואפילו זקן גוי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו ע"כ . ואינו יודע למה כתב שאינו חייב לקום מפני הזקן כדי קומתו (יא) דהא מחד קרא ילפינן זקן וחכם וכמו שצריך לקום מפני חכם מלא קומתו כך צריך מפני הזקן . ואפשר שלא אמר שאין צריך לעמוד לפני הזקן מלא קומתו אלא ילד חכם שכיון שצריכין לנהוג בו גם כן כבוד אין לו להתבזות לקום מפני הזקן אלא יעשה לו הידור אבל כל אדם צריך לקום מפני הזקן מלא קומתו והכי מסתבר נמי בשני חכמים או בשני זקנים שאין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור :

¹⁰ **א** מצות עשה לקום מפני כל חכם (א) (א) אפי' אינו זקן אלא א (ב) יניק וחבים (ב) ואפי' אינו רבו ב [ג] (קט טהו"ט ב) גדול ממנו ורואי ללמוד ממנו) (פור בשם (ו) סרעב"ס ור"ן ס"ק דקדושין) ור' וכן מצוה לקום מפני שיבה (ה) ד רד"מ בן שבק"ס שנה (ב) [ו] (אילו הוא ע"ה ובלגד שלא יהיה רשע) (כ"י בשם הט"ס ובהנהגת מ"י ס"ו ומכ"י ס"ק דקדושין ור' ירושם ור"ן ור"ם) :

ז [ז] י אפי' חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ה (ד) [יא] ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו [יב] י ואפילו זקן עובר כוכבים מהדרים אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו :

ח [יג] י שני חכמים ושני זקנים אין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור [יד] (ואפי' הרב לתלמידו יעשה לו הידור ק"ט) (מהנהגת מיימוני ס"ה דה"ס בשם רמ"ך) :

¹¹ ולפיכך י"ל שכל שמוחק בצעל מעשים ואין ספק בענייט מרב יחזיק עומדין מפניו שלא לזה התורה נחכם אלא מפני שהחכמה מביאה ליד מעשים אלא פרשה תורה במעשה כמו שפרשה בחכמה לפי שאין הכשר המעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל

¹² **יב** ^כ חכם אפי' הוא מופלג בחכמה (ו) (ו) (י) רשאי לעמוד בפני מי שהוא בעל מעשים (כ"ו בשם הרמב"ן) :

י רשאי בו , וחזן בו משום זקן וחזינו לפי כבודו וסגור ור"ן כתבו דמייב

לעמוד מפניו ול"כ כ"כ :

¹³ [ט] והנה שיעור זקן נשים, אינו מצוהר
 בר"מ ובהרב המחבר נכמה
 שנים הוא נקרא זקן לעמוד מפניו. וצ"ע
 שם ס' רמ"ד ס"א וצ"ע שם הר"א שם
 דשיבה היינו בן שבעים שנה, וכחצ הית
 יוסף היא משנה מפורשת בן שבעים לשיבה
 נאצות פ"ה משנה כ"א. ונראה לי דהיינו
 לדין בגמרתינו דבגמרתינו דשיבה משמע כל
 שיבה, א"כ שיבה יקרא בן שבעים, אבל
 לדעת התרגום [שם על פסוק מפני שיבה]
 דפירש על שיבה מן קדם דקבר באורייתא
 ועל זקן פירש מפני סבא, אם כן לדעתו
 צריך לעמוד מפני בן ששים דמצוהר במשנה
 דבן ששים לזקנה, ונקרא זקן ואפילו בן ששים
 ואף שאינו חכם צריך לעמוד, ולהתרגום
 אונקלוס זקן הוא אף שאינו חכם.

ובזה אפשר לישב דעת הר"י [מוצא לעיל אות א'] שפסק בזקן אשמאי
 כאיסי בן יהודה דקוצר דשיבה כל שיבה במשמע, ומ"מ נראה מדעתו
 דיניק ומכיס לא, והקשה הר"ן [בקיודשין שם] א"כ זקן למאי אמת, אם הוא
 חכם וזקן חיפוק ליה דלריכיס לעמוד מפני הויקנה, ואם אינו זקן רק חכם הא
 שיטת הר"י [שם] דאין צריך לעמוד מפני חכם, ולפי מה שכתבנו אפשר
 דאיסי בן יהודה קוצר דשיבה משמע זקן אשמאי, אבל דוקא אם הוא בן
 שבעים כלשון המשנה בן שבעים לשיבה, וכמה התורה מילת זקן אם הוא חכם
 צריכיס לעמוד מפניו צעת הויקנה היינו בן ששים, אך דהר"י היה לו לפרש,
 אבל דברי איסי בן יהודה אפשר לפרש כן. וראיתי בסידור של האלקי האר"י
 זללה"ה נחמילת הסידור קודם התפלה מצוהר שם בשמו דמפני בן ששים
 צריכיס לעמוד, ונאמת קומר לדעת השו"ע שם ס"א והר"א ש. ונראה ברור
 דחשש לדעת התרגום [לעיל] דזקן הוא סבא ואפילו אינו חכם, ומלת זיקנה
 היא בן ששים כלשון המשנה, ויש להחמיר בהתרגום לעמוד מפני בן ששים
 ובפרט שכן דעת האלקי האר"י זקוק"ל.

¹⁴ תנא 'איזוהי קימה

שיש בה הידור הי' אומר זה ד' אמת אמר אבי' לא אמרן אלא ברבו שאינו
 מצבהק אבל ברבו המצבהק 'מלא עיניו

¹⁵ (ה) י' הרואה (ו) חכם עובר ו אינו עומד עד שיגיע לתוך ארבע אמותיו ז' [טו] וכיון
 שעבר מלפניו יושב י' ואם הוא רבו מצבהק עומד מלפניו ח' מלא (י) עיניו י' ואינו
 יושב עד שיתכסה מעיניו [טז] או עד שישב במקומו ;
 י' אם הוא ט' מופלג בחכמה אפי' אינו רבו דינו כרבו מצבהק (טז) שהו גדול הדור
 ומטרס בדורו צך נקרא מופלג בחכמה (ט"ז ס' ס' ק"ח ותוס') :

¹⁶ דין לשם סגור

אי' וז"ל לקום מפניו מדרבנן
 או מנחם הקידוש בחייו פמ"ג
 סריב ב"ח וסריב ק"ו ס' רמ"ל
 וסריב כה"ג כה"פן או ופמ"ג
 כפניו וסריב כה"פ סריב ק"ח
 ס' ר"ף ס"ד והא"י ז"ל ב"דאין
 חיוב לעמוד לפני אמת ח"ח
 וגם לא לפנות לה הדור פ"ג:

¹⁷ ח"ר בשעת פמירתו של רבי

אמר לבני. אני צריך נכנסו בניו אצלו אמר להם הודרו בכבוד אמכם נר יהא
 דלוק במקומו שולחן יהא ערוך במקומו משה תהא מוצעת במקומו יוסף
 חפני שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי : הודרו בכבוד
 אמכם: דאורייתא היא דכריב °כבר את אביך ואת אמך אשת אב הואי אשת
 אב נמי דאורייתא היא דתניא °כבר את אביך ואת אמך °את אביך זו *אשת
 אביך ואת אמך זו בעל אמך °וי"ז יתירה לרבות את אחיך הגדול °הני מילי
 'מחיים אבל לארד מיתה לא:

כא (ל) חייב אדם לכבד אשת אביו אף על פי שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת. אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם (לא) ומכל מקום מצוה לכבדם אפילו לאחר מיתה:

¹⁹ וזה גם כן שרש

כבר נשתבש בו זולתנו ולכן מנה יראת חכמים בכלל מצות עשה. ואשר הביאו לזה לפי מה שייראה לי מאמר רבי עקיבא (פס' כג. וס"ג) את י"י אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים וחשב שכל מה שייגע ברבוי הוא מן הכלל הנזכר. ואם היה הענין כמו שחשבו למה לא מנו כבוד בעל האם ואשת האב מצוה בפני עצמה מחוברת אל כבוד אב ואם וכן כבוד אחיו הגדול. כי אלו האישים למדנו שאנו חייבין לכבדם ברבוי. אמרו (כתובות קג.) את אביך לרבות אחיך הגדול ועוד אמרו את אביך לרבות בעל אמך ואת אמך לרבות אשת אביך, כמו שאמרו את י"י אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים. אם כן מפני מה מנו אלו ולא מנו אלו.

²⁰ חנן מני מבשר ספרתו בזה. אמרו שם בגמרא כתובות הני מיני מחיים חבלי לאחרי מיתה לא. הנה ביארו כי זה האיש שהוא בעל אמו אינו חייב בכבודו מפני כבוד עצמו אלא מפני שהוא כבוד לאמו בענין האיש שהוא הרי זה פטור ממנו. ומאן שלא נתרבה כלן מזה ימירה על כבוד האבות אלא שיכבד אותם בכל ענין שיהיה להם כבוד. אבל אחיך הגדול אם חשבו הראשונים שאין המורה כן אלא בחיי האבות לפי שהוא גמאי להם שיחזרו תולדותם והם מצטערים בזה הרבה ומנהג כל האנשים ליסר בניהם לנהוג כבוד בגדוליהם. וכן נראה שלא נתרבה בו"ו ימירה אלא כעין מה שנתרבה בעיקר המינה ואם כן הכל חוזר אל כבוד האבות.

²¹ ובתשובת

מהרי"ק (שם) ובהשגות הרמב"ן על ספר המצות שחיבר הרמב"ם (ריש שורש ב) משמע הא דחייב לכבד אשת אביו או אחיו הגדול היינו משום כיבוד אביו. וצ"ע לפי זה אם אביו יוכל למחול על כבודו ועי"ש:

²² ציין רמז"ן נספר המלוות שם, דעמו

דגם אחיו הגדול הוא בחיי אבות
ממנו כיבודם כי רנוס נכך. אבל מדברי
ד"מ [נהל' ממרים שם], נראה דאף לאחר
מסו חייב בכבודו, דאלא אשת אביו ובעל אמו
אז כל זמן שהוא קיים, וכאן סתם ולא כתב
א נראה דסבירא ליה דכל ענין חייבים, ולא

ממנו כיבוד אבות נגעו זה, רק דהיא גזירת הכתוב או דח"ל תקנו כן.
הש"ס [כתובות הנ"ל] הכי משמע, דעל אשת אב מבוחר דווקא בחיים אבל
באחיו הגדול אינו מבוחר, על כרחך דכל ענין חייב בכבודו.

ודע דנשענ המלוות לרבינו האר"י ז"ל מבוחר צדיק דחיוז כבוד האח הוא לכל אחיו הגדולים עמנו ומשמע עד כדי קדשו דה"ה לחייב לכל אחיו הגדולים אחר מיתת אביהם ועוד עשמע מנועם שיח קדושתו דיש חיוז לכבד לאחותו הגדולה וצפדע לפי הדרך השני שכתב שם כלשך ידאה המעיין שם. ודלית צ"ס' צית לחס יהודה שכתב דזין זה ח"ל צכצור אחיו הגדול היינו גדול האחים שכתבם במקום האב ולא לכל הגדול מחנידו כונות האר"י וכ"ס לא לאחותו מהאי טעמא כ"ל עכ"ל וכסחא פוטעת היא וכבד צקונטרים שם הגדולים אות ח' כתבתי דיש צלצול וכסחאות פוטעות בכתבי האר"י והגורס לזה ע"ס. ועב שכתבתי הוא מסדר מהר"ש ויעאל שהעתיק מכתב הרב אביו מהרח"ץ ז"ל עצמו והוא סלת נקיה. והכי משמע מפשט דברי דו"ל צ"ד פ' ואל והחכר. צצנות יעקב ועדברי מהר"ש יפה שם: **ועוד** יש קלת סגדא שחייב צכצור אחותו הגדולה דהא אחות קטנה ודלי דחייבת לכבד אחיה הגדול אם יכולה לכבדו והנה כי כן גם האח דין הוא שחייב לכבד אחותו הגדולה וכיוצא בזה כתב צ"ס' צית יהודה י"ד סי' כ"ח דחייב לקום לפני דכיון דהיא חייבת צפאה זו גם אחדים חייבים צכצורה ע"ס ועל פי דבריו מדוקקיס דברי ס' החסידים סי' תקע"ה ע"ס והכי נמי יש לצדד דכיון דהאח' חייבת צכצור אחיה הגדול דהכי מסתברא וכן משמע עדברי מהר"ך ויעאל צ"ס' כתר תורה עשין ק"ן גם האח חייב צכצור אחותו הגדולה:

אסיקנא דמחודתא דהאי דינא דחייב לכבד לכל אחיו הגדולים עמנו זכרים ונקבות ואף לאחר מיתת אב ואם וכל אשר דיצדנו והכי מצ"ע הן לפי הפשט מסתמות דברי הפוסקים והן לפי דרך האמת שכתב רבינו האר"י ז"ל והכי נקטינן ועע"ס הרב כ"הב סוף בהגה העור דוק צדדיו וכת"ל:

²³ שו"ב דין כ"ב. חייב אדם צכצור אחיו הגדול וכו'. י"ש נחקר חי אחיו לאו דוקא וה"ה אחותו הגדולה או דילמא אחיו הגדול דוקא אף אחותו הגדולה אינו חייב לכבדה. והיה מקום למנוח סער דה"ה דחייב לכבד אחותו הגדולה מפ"ש הרמב"ם סוף הל' עומאת לרעת ח"ל התנונו מה אידע למדים הנביאה שצדה צאחיה שהיא גדולה עמנו צשנים ונדלתו צין צדכיה וכו' ע"ס ומשמע קלת דכוונת הרמב"ם לומר שהיא אחותו הגדולה והוא חייב צכצור' ועוד שהיא גדלתו צין צדכיה:
ורחזיתיה להרצ צצות יעקב ח"ל סי' ע"ו דנשאל על זה ותמה דאין עלה על דעת להוסיף על המלות פוק חי צצצות הר"ש כלל ט"ו דחייב לכבד אף אחיו הגדול תאמו לפי דרצוי נצי אם כתיב עשמע דכללו הכי אין להוסיף ואף דכדוש טעמא דקרא וכמבואר צהצנות הרמב"ן צענין המלות שד"ס צ' זה צכלל כבוד אב ואם לנהוג כבוד צצן הגדול כלאה פידוש לפידושו לפי צכצור וגדולה אב ואם יודע הן הגדול להניח כפרס לצן הגדול וכו' כי לו עשפע הידושה כבוד וגדולה של אביו וצצת לא שייך כל זה ועשעס זה יפה פסק צבלכות קטנות ח"ל סי' קכ"ב דלינו מחויב לכבד רק אחיו הגדול הראשון ולא השני אף שגדול עמנו צשנים כיון שאינו יודע גדולת אביו עכ"ל

כד כב [לכ] מי חייב אדם (ימ) לכבוד (י) חמיו :
הנה [לג] י"ט דלון אדם חייב בכבוד אבי אביו (מסד"ק שנתה מל) [לד] ולמי י"ל כג (כא) אלא
(יח) דחייב (ב) בכבוד אביו יוסר מכבוד אבי אביו (ורא"ס ממדדש נבי ויזכר אצחיס וגו') :

ימ לכבוד

חמיו . דכתיב אבי ראה גם ראה ודוד אגזר לשלול כו שסיס חמיו וקראו אבי וכל מו"ח ז"ל ס"ס חמיו וכל בספר ל"ה לדרך פ"ב :

כב חייב אדם כו' .
מחז כב"ח דחייב שסמטו במקלח
לכבוד וחייב לכבודו כמו שאר זקנים
מאזנים:

דח"ד *איש אין לי אלא איש אשה²⁵

מגן 'כשרוא אומר תירא הרי כאן שנים א"כ מה ת"ל איש איש *סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה
לעשות מפני שרשות אחרים עליה אמר רב אידי בר אבין אמר רב 'נתגרשה שניהם שיים

שאל בן אלמנה²⁶

ארת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים
ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם
אמר ליה 'הנח כבוד אמך ועשה כבוד
אביך *שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך
בא לפני רבי יהושע אמר לו כך אמר לו
רבי 'נתגרשה מהו אמר ליה מבין ריסי
עיניך ניכר שבן אלמנה אחא המל להן מים
בספל וקעקע להן בתרנגולין

נסגרשס • שאין חמי חייבת

בכבוד אבי מה : **מבין ריסי פיניך** •
שערות שבאורות כסוי העין אחת
יכר שהיית יתום ונשרו ריסי פיניך
מן הכפי כדאמר ר' [בסגהדרין] (ר' קה)
והיה רבן גמליאל שומע קולה וטובה
כעדה עד שגשרו ריסי פיניו : **שבן**
אלמנה ספס • ולא לר"ך אחת למעשה
אלא ללמד באת ואני חומר לך שכבוד
שניהם שיה עלך : **ספל להם מים**
בספל וקעקע • קרקע להם כמו
שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה
לר"ך לעשות והוא שאלו כמו שעלו
לעשות אמר לי אבא ואימא השיבו
בלשון שחוק :